

VILTVÅRD FÖR ETT
RIKARE LANDSKAP

VILTVÅRD FÖR FÄLTVILT

VILTVÅRD FÖR FÄLTVILT

Viltvård inriktad på fältvilt berikar hela odlingslandskapet och rapphönan är vägvisaren. Rapphönan finns i landskapet hela året. I det landskapet indikerar hon att det finns pollinerare och andra insekter som är bra för jordbruket. Hon indikerar också det finns annan fauna och flora, att den biologiska mångfalden är hög.

Ett engelskt talesätt säger att ”Om man tar hand om rapphönan så tar fasanen hand om sig själv.” Fälthararna får man på köpet.

Framgångsrik viltvård kräver en nära dialog mellan jägare och markägare/brukare, eftersom markanvändningen ofta har stor inverkan på stammarna av fältvilt. Läs mer i broschyren *”Viltvård i odlingslandskapet”*.

FOTO: POUL-ERIK JENSEN

INVENTERING OCH PLANERING

För att viltvårdsarbetet ska bli framgångsrikt och effektivt så krävs det planering. Och för att kunna planera måste du inventera din mark - utan inventering vet du inte vad du ska tillföra eller åtgärda. Sedan gäller det förstås att dokumentera vad du har gjort och följa upp resultatet.

Innan du sätter i gång på allvar kan det vara klokt att kanske gå en kurs och/eller besöka olika områden där viltvårdsåtgärder för fältvilt är genomförda. På Svenska Jägareförbundets hemsida under rubriken Fältvilt kan du läsa om förbundets demonstrationsgårdar runt om i landet.

Ta vara på de naturliga viltmiljöerna, det gynnar även den övriga faunan. FOTO: POUL-ERIK JENSEN

TA VARA PÅ DET SOM FINNS

En god början på viltvårdsarbetet är att ta vara på det som redan finns.

Föryngras buskar

Häckar, bryn och lövträdsdungar behöver inte alltid nyanläggas. De flesta lövbärande buskar och träd kan föryngras genom att man kappar ner dem. Detta görs efter lövfällning fram till februari-mars. Visserligen tar det några år innan fullgott skydd finns för viltet, men sedan varar det lång tid framåt.

Ris blir viltskydd

Ris som blir över vid röjning är utmärkt som viltskydd. Lagg riset i rejäla högar. Året därpå kommer nässlor, hallon och gräs växa igenom rishögarna och ger ett fint skydd för fältviltet.

Var rädd om nässlorna

Brännässlan är en mycket värdefull växt för fältfåglarna, hela året. Röj därför inte bort nässlor kring hus och lador. Nässlorna ger skydd och många insekter har nässlor som värdväxt, vilket gynnar fälthönsens kycklingar. Fröna är också en betydande födoresurs för fasaner under höst och vinter. Små rovdjur, kråkfåglar och rovfåglar ger sig heller inte in i täta nässelbestånd.

FOTO: POUL-ERIK JENSEN

Odlingsrösen och åkerholmar

Små oaser i åkerlandskapet kan hysa många kvaliteter och ge fina miljöer för fältviltet i samband med häckning. Rådjur och harar söker också sig gärna till dessa landskapets ögon för att söka skydd eller föda liksom de fågelarter som är knutna till åkerlandskapet. Bevara och vårda alla de ytor som inte är odlade i landskapet.

Spara fjolårsgräset

Låt inte städdivern ta över. Bränn inte fjolårsgräs i kanten av till exempel öppna diken och stenmurar. Fälthöns och fältharar behöver gräset för häckning och skydd.

Solitärträd

Ensamma träd är ett vackert inslag i kulturlandskapet dessa träd bidrar också till den biologiska mångfalden där insekter och fåglar trivs. Bevara och vårda därför de solitärträd som finns och plantera gärna nya.

Vårda granremiserna

Klippta granremiser har stort värde, speciellt vid snörika vintrar med låga temperaturer tar viltet ofta sin tillflykt till dessa. Remisen kan också utnyttjas som till exempel stödutfodringsplats. Granremiserna kräver årlig skötsel för att de ska behålla höjd och täthet.

Var rädd om gamla lador

Ängslador för lagring av foder till tamdjuren tillhör en svunnen tid. När de var i bruk gav de skydd och mat åt raphöns och fältharar. Så var rädd om gamla lador om det finns sådana på marken.

Värna vatten

Det finns inte många öppna diken och vattendrag kvar i odlingslandskapet. Var därför rädd om de som finns kvar liksom gamla mägerhål. Läs mer i broschyren *”Vårda och anlägga våtmarker”*.

FOTO: POUL-ERIK JENSEN

ATT NÅ MÅLEN

Det finns sex faktorer att beakta om fältviltet ska överleva ute i jordbrukslandskapet och på lång sikt även ge en bra jakt:

- Häckningsbiotoper.
- Kycklingsbiotoper.
- Vinterbiotoper.
- Stödutfodring.
- Predatorkontroll.
- Kontroll av klövvilt.

FOTO: DENNIS JACOBSEN MOSTPHOTOS

Vinterbiotop, häckningsbiotop, yngelbiotop samt en upptorkningszon. Upptorkningszonen är tunt besådd med lämplig gröda eller annan växtlighet. Det kan också vara en osådd, beräbetad jordemsa. Vinterbiotopen består av buskage och rishögar. Häckningsbiotopen av långt gräs eller liknande. Det kan vara rörfelen eller hundäxing. Yngelbiotopen kan bestå av en fältfågelblandning som innehåller vitsenap, foderraps, senapskål, honungsört, cikoria, vit- och rödklöver och gärna andra örter som bidrar till en ökad förekomst av insekter. FOTO: POUL-ERIK JENSEN

Häckningsbiotoper

Dessa biotoper ligger alltid i åkerkanter, åkerdelningar och i brukningshinder ute i åkermarken. Det som lockar fältvilt är öppna diken, stenmurar eller stängsel med låga buskar som måbär, slån, rosor eller tok och som gräs fastnar i. Gammalt gräs som står upp efter vintern är en absolut favorit, särskilt för raphöns. Hare och fasan, liksom andra fältlevande fåglar föredrar dessa biotoper om de finns intill de öppna fälten.

Att anlägga så kallade Beetlebanks (skalbaggsåsar eller insektsvallar) är bra. De gynnar inte bara jordbruket utan utnyttjas gärna som häckningsbiotoper av allt fältvilt och fungerar också som ledlinjer i landskapet och blir därmed en sorts spridningskorridorer för flora och fauna.

Kycklingbiotoper

En lyckad häckning innebär att kycklingarna under de första tre veckorna har gott om insekter att leva av. Därför ska en insektsrik biotop sås tätt intill häckningsbiotopen. En remsa, en långsmal viltåker, på 3-6 meter sådd med insektsdragande växter fyller väl kycklingarnas behov.

Remsan ska bestå av ett sädeslag, en kålväxt, en blomväxt för pollinerare, en stråstyv växt och tunn, grön botten av vitklöver. En blandning som kan vara användbar är 20 procent vete, 10 procent vitklöver, 25 procent honungsört, 20 procent vitsenap, 10 procent bovete, 10 procent foderraps, och 5 procent cikoria. Blandningen sås under april eller så tidigt som möjligt på våren med 6-8 kilo per hektar med varannan såbill (sårad). Det gör att kycklingarna kan röra sig lätt och inte bli för blöta vid regnväder.

Vinterbiotoper

I åkerlandskapet måste det finnas områden där fältviltet kan överleva kalla och snörika vintrar. Täta buskage av en, slån, tok och lågväxande yviga barrträd ger ett bra skydd. Viktigt är att denna biotop håller ute vinden och släpper in solen. För fasaner är tät granskog mycket lämplig för nattkvist. Täta bladvassar är en annan favorit. Fältharen föredrar skogsmark i fältens anslutning. I södra Sverige, särskilt i Skåne, söker hararna ofta daglega ute i plöjd åker och stubbar.

Upptorkningszoner

Fältfågelkycklingar och harungar har ett visst behov av att torka efter regn eller morgondaggen. I fältkanter eller i viltanpassade trädor går det enkelt att ordna öppna ytor genom att från början så in ett stråk med kort gräs och vitklöver eller helt enkelt hålla ytan kort genom putsning. Lagg gärna upptorkningszonerna i anslutning till biotoper för skydd, häckning och foderproduktion.

Insektsdragande växter som till exempel honungsört och cikoria är viktiga för fältfågelkycklingarnas överlevnad och för den biologiska mångfalden. FOTO: POUL-ERIK JENSEN

Stödutfodring

Stödutfodring vintertid ökar överlevnaden. Genom att utfodringen startas tidigt på hösten lär sig viltet var det kan finna foder när det behövs. Bäst är om skydd, foder och eventuellt vatten kan erbjudas på ett så naturligt sätt som möjligt. Tänk på att utfodringsplatser kan locka till sig predatorer. Bäst är att utfodra i naturliga vinterbiotoper. Om det finns mycket klövvilt i markerna kan man behöva stängsla. Så kallad föryngringsutfodring på vår och försommar förbättrar fältfåglarnas kycklingöverlevnad genom att hönan enkelt finner mat och håller sig i god kondition och behöver inte lämna redet obevakat så länge.

Under vintrar med mycket snö kan man hjälpa allt vilt genom att ploga upp stråk i vallar eller i höstsådda grödor, till exempel i råg och höstvetete, så att viltet kommer åt de gröna delarna. Att fälla asp och vide hjälper också fälthararna. Läs mer i broschyren *Stödutfodring av vilt*.

Predatorkontroll

Kråkfåglar och markrovdjur är svåra predatorer på fältvilt. Därför är det viktigt att hålla efter predatorerna genom jakt och fångst. De små rovdjuren är dessutom en jaktlig resurs som inte får glömmas bort. Att använda fångstredskap är effektivt men kräver tid för kontroll och eventuell flytt av fällorna. Räv, grävling, mink, iller, mård, kråkor, skator och nötskrikor går alla bra att fånga i fällor. Läs mer i broschyren *Predatorkontroll - jakt och fångst*.

Kontroll av klövvilt

I områden med mycket hjortdjur och vildsvin är kycklingbiotoperna, de så kallade remsorna, utsatta för bete vilket avsevärt minskar deras värde. Utfodringsplatser kan också bli satta ur funktion eller blir förstörda. Effektivast är att hägna ut med elstängsel.

Honungsrört och vitsenap i stråk och hägnat för klövviltet. FOTO: POUL-ERIK JENSEN

SÅ OCH PLANTERA FÖR FÄLTVILT

På varje gård finns det utrymme för någon form av åtgärd för att gynna mångfalden eller att skapa en skyddsplantering. Det kan exempelvis vara i anslutning till ett mägerhål, ett svårbrukat hörn eller i anslutning till alla el- och kraftledningsstativ och vindkraftverk.

Kantzoner

Ofta har avgränsningar i jordbrukslandskapet tagits bort, så kallade kantzoner. Det är pilevallar, jordvallar, stenmurar, gärdesgårdar, öppna vattendrag, ridåer av lövträd och buskar. För att gynna mångfalden optimalt bör inte fälten vara för stora och bäst är om det finns avgränsningar vid cirka 20 hektar eller mindre. Dessa kantzoner är inte bara viktiga som skydd och foder. De utgör också viktiga inslag som spridningskorridorer och vandringsleder för flora och fauna.

Enklaste sättet att återskapa kantzoner är att så något, förslagsvis grödor som ger skydd och foder åt fältviltet och är gynnsamt för insektslivet. Det kräver bara normal jordbearbetning och sådd. Fördelen är att en sådan kantzon är enkel att flytta om man skulle vilja det. Mer arbetskrävande och långsiktiga åtgärder kan vara att anlägga en lähäck, ett lövbuskbryn eller en insektsvall.

Viltåkrar

Genom att anlägga viltåkrar i odlingslandskapet ökar man viltets tillgång på skydd och/eller foder. Viltåkern bör placeras där viltet finns eller gärna passerar, det kan vara vid ödetomter, mägerhål, markvägar, viltremiser, längs skiftes- och ägo gränser eller i anslutning till småvatten och vattendrag. I stället för att anlägga en viltåker som en stor yta är det en fördel att lägga den i långa stråk och på så vis skapa fler och långa kantzoner. Möjligheterna till variation av gröda är stor och det gäller att välja den gröda som uppfyller de krav man har med tanke på klimatzon, jordmån och vilka viltarter man riktar sig till.

En viltåker med bland annat honungsört, foderraps och solrosor.

FOTO: POUL-ERIK JENSEN

Viltremiser

En viltskyddsplantering, så kallad viltremis, ökar skyddet året om, förbättrar mikroklimatet för både viltet och jordbruket och ger värdefullt viltfoder, som till exempel bär och frukter. Vid val av växter till nyplanteringar är det viktigt att se till vad som finns naturligt i området. Använd gärna buskar som ger bär och frukt, exempelvis nypon och slån, som både ger skydd och föda.

En av grundreglerna för en viltskyddsplantering är att släppa in solen och stänga ute vinden.

Att skapa öppna platser i en viltskyddsplantering är lika viktigt som att se till att den ger nödvändigt skydd mot vind, snö och predatorer. Plantera även viltskydd så att förbindelseleder mellan olika viltbiotoper skapas.

Lähäcker och bryn

Lähäcker och bryn har stor betydelse för flora och fauna. Här utvecklas en naturlig flora av örter och gräs som är viktigt för insekter och fåglar knutna till odlingslandskapet.

En enklare form av lähäcker är att anlägga stråk av till exempel jordärtskocka, majs eller hampa. Fördelen är att en sådan lähäck kan läggas rakt över ett fält och flyttas efter behov. Lähäcker har många fördelar. De ökar skyddet året om, fungerar som förbindelseleder i landskapet och kan ge värdefullt viltfoder som bär och frukter. Fasaner utnyttjar gärna häckar och bryn och även raphönan nyttjar sådana ytor, speciellt om vintern. Här kan också fältharen söka skydd och föda.

Salix

Alla viltarter uppehåller sig med förtjusning i Salixodlingar. Därför är det lämpligt att omge odlingen med en flerårig gröda som är intressant för viltet. Där kan gräs, klöver och lucern ingå.

Viltskyddsplanteringar, så kallade viltremiser, ökar skyddet året om och ger värdefullt viltfoder.
FOTO: POUL-ERIK JENSEN

UTSÄTTNING AV VILT

Uppfödning av fasaner, änder och rapphöns för utsättning har en lång tradition i Sverige och i många andra länder. Syftet med utsättningen ska vara att etablera eller förstärka det naturliga viltbeståndet, öka mångfalden, öka möjligheterna till jakt samt därmed även öka markens avkastning.

För att lyckas med utsättningen och få en långsiktig ökning av det vilda beståndet krävs oftast omfattande biotopvård och viss predator kontroll. Läs mer i broschyren *Uppfödning och utsättning*.

Det är självklart mycket viktigt att följa de lagar och bestämmelser som reglerar denna hantering. Svenska Jägareförbundet har dessutom, tillsammans med Svenska Kennelklubben, Sveriges Jordägareförbund och Viltmästareförbundet, tagit fram *Jaktetiska riktlinjer för uppfödning, utsättning och jakt på fasan, rapphöna och gräsand*. Riktlinjerna finns att ladda ner på Jägareförbundets hemsida.

FÄLTVILTvänligt JORDBRUK

Den som driver ett jordbruk kan göra mycket för att gynna fältviltet med ganska enkla åtgärder och utan större kostnad. Ett exempel är att om möjligt plöja på våren i stället för på hösten. Då kan gröna stråk i stubben ge gratis vinterfoder åt viltet. Ett annat exempel är att alltid skörda från mitten och mot fältkanterna, där skyddet finns, liksom att alltid skörda från trafikerad väg mot skydd.

Sprutfria och ogödslade kantzoner, viltbete på träda, spara stråk av spannmål, skapa upptorkningszoner, bevara markvägar och anlägga dubbla stängsel vid betesmarker är andra saker man kan göra. För många åtgärder kan brukaren också söka stöd, något som finns beskrivet på Jordbruksverkets hemsida. Läs mer i broschyren *”Viltvård i odlingslandskapet”*.

VILTVÅRD FÖR ETT RIKARE LANDSKAP

Viltvårdsserien ”Viltvård för ett rikare landskap” togs fram 2008-2010. Efter ett beslut på förbundsstämman 2022 har serien uppdaterats 2024 och två nya delar har kommit till. Projektgruppen, som utöver författarna arbetat med uppdateringen, är Lars Persson, Anders Åkerman, Bernt Karlsson, Niklas Lundberg, Michael Andersson, Elias Turesson och Fredrik Jönsson.

Mer information om viltvård hittar du på jagareforbundet.se/viltvard. Där finns fler praktiska tips och där kan du också ladda ner de övriga broschyrerna.

Viltvård för ett rikare landskap
av Fredrik Widemo

Stödutfodring av vilt
av Poul-Erik Jensen

Viltvård för fältvilt
av Poul-Erik Jensen

Uppfödning och utsättning
av Poul-Erik Jensen

Viltvård i odlingslandskapet
av Poul-Erik Jensen

Predatorkontroll – jakt och fångst
av Bernt Karlsson

Viltvård för klövvilt
av Roger Bergström och Göran Bergqvist

Återskapa och vårda våtmarker
av Hans von Essen

Viltvård i skogen
av Roger Bergström och Göran Bergqvist

Viltvård för alla
av Bernt Karlsson och Malou Kjellsson

© Svenska Jägareförbundet 2024
Foto omslag: Kenneth Schulze
och Poul-Erik Jensen

Svenska Jägareförbundet